

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Педагогічний факультет
Кафедра спеціальної освіти

**ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАТЬКІВ, ЩО
ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ
ПОТРЕБАМИ**

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студентка II курсу 11-291 М групи
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми Спеціальна освіта
Костенко Наталія Сергіївна

Керівник: к.п.н., доцент Товстоган В.С.

Рецензент: к.п.н., доцентка Горлова А.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. Проблема формування компетентності батьків, що виховують дітей, у спеціальній психолого-педагогічній літературі	8
1.1. Завдання й зміст роботи вчителів-дефектологів з батьками вихованців школи.....	8
1.2. Причини, які ускладнюють процес виховання особистості дитини зі стійким порушенням інтелекту, та їх корекція	12
1.3. Роль сім'ї в соціалізації дитини з порушенням психофізичного розвитку.....	16
РОЗДІЛ 2. Стан компетентності батьків, що виховують дітей, з порушенням розумового розвитку	19
2.1. Обґрунтування методики дослідження.....	19
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	22
РОЗДІЛ 3. Умови формування виховної компетентності батьків	30
3.1. Інтерактивні форми співпраці спеціальної школи з батьками учнів	30
3.2. Педагогічні умови забезпечення продуктивної співпраці вчителя з батьками учнів	34
ВИСНОВКИ	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	41
ДОДАТКИ	
Додаток А. Контрольний матеріал до вивчення теми «Особливості взаємодії вчителя-дефектолога з сім'єю» в курсі Теорія та методика	

виховної роботи з дітьми з порушенням розумового розвитку.....	45
Додаток Б. Анкета вивчення ефективності співпрацівчителя-дефектолога з батьками учнів.....	50
Додаток В. Діагностика «Сімейний мікроклімат».....	54
Додаток Г. Тест «Дітей виховують батьки. А батьків?».....	55

ВСТУП

Актуальність теми. Головним інститутом виховання дитини є її сім'я. Ставлення батьків до дітей, взаємовідносини батьків, загальна сімейна атмосфера – все це має велике значення для формування особистості дитини, особливостей її поведінки, програмує ставлення до себе, інших людей і оточуючого світу в цілому. Саме тому науковці, вчителі-практики розглядають сім'ю як важливий фактор майбутньої соціалізації дитини.

У зв'язку з зазначеним, проблема налагодження стосунків з батьками вихованців спеціальної школи, тісна співпраця з ними вчителів, опанування формами, методами, відповідним змістом роботи з сім'єю має знайти чільне місце в структурі діяльності дефектолога, спрямувавши зусилля на те, щоб в особі їхніх батьків знайти однодумців, помічників і творців долі власної дитини.

Ця думка неодноразово в різні часи існування спеціальної освіти знаходила своє відображення в дослідженнях та публікаціях відомих учених–дефектологів Л.С. Виготського, А.М. Висоцької, Г.М. Дульнева, С.Д. Забрамної, М.З. Кота, С.П. Миронової, М.С. Певзнер, В.Г. Петрової, Д.І. Шульженко, Ж.І. Шиф та ін.

Це положення знайшло своє відображення в Концепції сімейного і родинного виховання, де наголошується: «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального й духовного розвитку». Саме тому без активної участі й підтримки сім'ї неможливо виховати соціально компетентного громадянина.

Найбільш актуальною ця проблема стосується сімей, в яких виховується дитина з вадами інтелекту. Якщо така дитина позбавлена

належного виховання, її особистісний недорозвиток поглиблюється, внаслідок чого вона може стати тягарем для родини й суспільства. Саме на цей аспект роботи дефектолога звертає увагу відомий учений-дефектолог В.М. Синьов.

Узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження дає підстави зробити висновок: проблемі взаєностосунків спеціального навчального закладу з батьками, які виховують дітей з вадами психофізичного розвитку, в корекційній педагогіці приділяється належна увага, проте досліджень з питань психолого-педагогічних аспектів роботи спеціальних шкіл з батьками учнів потребують подальшого організаційного, змістового і практичного наповнення.

Отже, актуальність даної проблеми та недостатня практична її розробленість, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження виконано в межах наукової теми кафедри спеціальної (корекційної) освіти: Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі (державний реєстраційний номер 0119 U 101727 від 22.11.2019 р.).

Мета дослідження: покращення компетентності батьків, що виховують дітей з порушенням розумового розвитку.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних ***завдань:***

1. З'ясувати та проаналізувати загальні та спеціальні літературні джерела з проблеми дослідження. Вивчити досвід виховної роботи вчителів-дефектологів з батьками учнів.

2. Розробити методики дослідження та критерії оцінки виховної компетентності батьків дітей, що виховують дітей з порушенням розумового розвитку.

3. Провести експериментальне дослідження. На основі аналізу отриманих діагностичних даних з'ясувати умови формування виховної

компетентності батьків стосовно своєї дитини. Розробити контрольні завдання студентам до вивчення теми: «Особливості взаємодії вчителя-дефектолога з сім'єю, що виховує дитину з порушенням розумового розвитку» в курсі *Теорія та методика виховної роботи з дітьми з порушенням розумового розвитку*.

Об'єкт дослідження: процес виховання дитини з особливими освітніми потребами.

Предмет дослідження: формування компетентності батьків, що виховують дітей з особливими освітніми потребами

Методи дослідження: аналіз загальної і спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження, аналіз робочої документації вчителів-дефектологів, планів виховної роботи, тематики батьківських зборів, спостереження за спілкуванням вчителів-дефектологів з батьками учнів, бесіда, анкетування батьків і вчителів спеціальної школи, констатувальне експериментальне дослідження, кількісний та якісний аналізи результатів дослідження.

Наукова новизна одержаних результатів: дослідження полягає в отриманні нових даних стосовно виховної компетентності батьків, уточнено критерії її вивчення та представлено засоби її формування.

Практичне значення одержаних результатів: запропоновані завдання та відповідні критерії оцінки співпраці вчителів-дефектологів з батьками дітей; діагностичні завдання стосовно компетентності батьків в питаннях виховання дітей із порушенням інтелектуального розвитку, критерії оцінки, які можуть бути використанні вчителями та студентами-практикантами у подальшій науковій роботі. Отримані методики можуть бути використані студентами в період проходження виробничої педагогічної практики, в позакласній виховній роботі.

Апробація результатів дослідження: зміст наукової роботи висвітлено у тезах «Шляхи формування виховної компетентності батьків дітей з особливими освітніми потребами», яка була опублікована у

збірнику за результатами Всеукраїнської конференції з проблем вищої освіти і науки «Сучасні тенденції підготовки майбутніх фахівців початкової освіти».

Публікації: Тези «Шляхи формування виховної компетентності батьків дітей з особливими освітніми потребами».

Структура роботи: Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, і додатків.

РОЗДІЛ 1

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАТЬКІВ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ, У СПЕЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГО- ПЕДАГОГІЧНІЙ ЛІТЕРАТУРІ

1.1. Завдання й зміст роботи вчителів-дефектологів з батьками вихованців школи

Навчання і виховання розумово відсталих дітей здійснюється особливими закладами - спеціальними школами.

Спеціальні школи знаходяться в системі державних загальноосвітніх закладів, проте за своїми завданнями ці школи суттєво відрізняються від звичайної загальноосвітньої школи. Спеціальним завданням спеціальної школи є виправлення дефектів розвитку розумово відсталого дитини. Розв'язання цього завдання здійснюється в процесі навчання дітей загальноосвітнім і трудовим навичкам, в процесі різностороннього виховного впливу на хід розвитку учнів [10, с.42].

Крім того, спеціальна школа повинна підготувати своїх учнів до трудової діяльності. Це завдання розв'язується шляхом повідомлення учням системи професійно-трудова знань і оволодіння навичками певної спеціальності. Трудове навчання в свою чергу використовується як потужний засіб корекції розумового розвитку аномальної дитини і морального її виховання [8, с.21].

Нарешті, спеціальна школа проводить особливу лікувальну роботу, спрямовану на оздоровлення дитини, на виправлення її фізичних недоліків. Проведення оздоровчих заходів є необхідною умовою для успішної реалізації педагогічних заходів з корекції розумового розвитку аномальної дитини.

Проте конкретні шляхи навчання і виховання розумово відсталої дитини є досить специфічними.

У процесі навчання розумово відсталих дітей загальноосвітнім і трудовим знанням і навичкам спеціальна школа водночас розв'язує ряд виховних завдань. В зв'язку з цим перш за все розв'язується завдання корекції розвитку пізнавальних процесів у розумово відсталої дитини .

Виховання і закріплення необхідних моральних якостей в учнів спеціальної школи допомагає їм більш успішно увійти в трудове життя, виконувати корисну практичну роботу в сім'ї та на виробництві .

Розумово відсталі діти – найбільш численна категорія аномальних дітей. Вони становлять незначну частину від кількості дітей. Поняття дитина з порушенням у розвитку містить у собі досить різномірну масу дітей, яких поєднує наявність дифузного ушкодження головного мозку [9, с. 41].

Переважає більшість усіх розумово відсталих дітей - учнів спеціальної школи - становлять діти-олігофрени. При олігофренії ступеня дебільності органічна недостатність мозку носить характер недорозвитку психічних функцій. Це дає оптимістичні підстави дивитись вперед фахівцям і батькам дитини. Такі діти становлять основний контингент спеціальної школи [12, с.9].

Не завжди умови виховання в сучасній сім'ї сприятливі для повноцінного розвитку і виховання цих дітей. Слід зазначити, що виховання цих дітей не лише відповідальне, але й складне.

Проте робота з сім'ями, що виховують цих дітей, неможливо чіткої організації співпраці з фахівцями і без навчання спеціальним знанням сім'ї.

Гармонійну внутрісімейну атмосферу науковці-дефектологи розцінюють як сприятливе корекційне середовище для дитини (А.М.Висоцька, Г.М. Дульнєв, І.В. Єременко, О.М.Вержиховська, С.Я. Рубінштейн) [8].

Сім'ї, в яких виховуються діти з відхиленнями в психофізичному розвитку, живуть під вантажем багаточисельних проблем, не кожний батько чи мати здатні прийняти таку дитину.

В останні роки різні науки посилили свою увагу до сім'ї як об'єкту дослідження, але при цьому багато проблем родинної педагогіки залишаються нерозкритими. Одна із них - проблема взаємодії вчителя-дефектолога з родиною аномальної дитини, зокрема – розумово відсталої.

Сучасні вчителі та педагоги визначають величезну роль сім'ї у вихованні та розвитку особистості дитини. У сім'ї закладаються основи фізичного та розумового розвитку, трудового виховання, формується світогляд дитини, виховується естетичний смак. Багато дослідників бачать головну причину впливу сім'ї на дітей у тому, що перші враження дитини від навколишнього життя, отримані в сім'ї, найсильніші і стійкі [1, с. 16].

Від того, на що і як направлено вплив сім'ї, багато в чому буде залежати результат виховання. На ставлення дитини до свого дефекту впливає ставлення до нього батьків [1, с. 17]. І те, як батьки реагують на порушення розвитку своєї дитини, як ставляться до дитини, суттєво впливає на формування її особистості. Адже в родині, де росте дитина з тими чи іншими вадами розвитку, створюється специфічна ситуація, оскільки внутрішньосімейні відносини часто залежать від виду та тяжкості дефекту дитини. У більшості випадків батьки, які мають дітей із стійкими вадами розумового розвитку відчують себе незадоволеними і пригніченими.

Фахівці в галузі дитячої психології визнають, що проблеми дітей майже завжди є відображенням проблем дорослих, і для досягнення високої результативності корекційної роботи з дітьми велике значення має робота з їх батьками.

Відомий російський психолог А. Співаковська виділяла три найбільш важливі властивості батьківської позиції, сприятливі для розвитку дитини:

- адекватність - найбільш близька до об'єктивної оцінка психічних і характерологічних особливостей своєї дитини і побудови виховання на цій основі;
- динамічність - здатність змінювати методи і форми спілкування і впливу на дитину відповідно до ситуації і умов життя в сім'ї;
- прогностичність - спрямованість виховних зусиль у майбутнє [16, с. 58].

Обов'язковою умовою успішності корекційно-розвивального впливу на дитину є здатність дефектолога організувати відносини з батьками вихованців у формі активної взаємодії, щоб в процесі спільної діяльності максимально допомогти дитині. Сім'я є системоутворюючою детермінантою в соціально-культурному статусі дитини і зумовлює його подальший психофізичний та соціальний розвиток.

Кожний вчитель, в міру особливостей своєї професії, щодня бере участь у тристоронньому процесі комунікації: «вчитель - батьки- учень». При цьому, вчитель і учень - це безпосередні учасники процесу, а батьки далеко не завжди є навіть свідком педагогічного впливу. Тому перед учителем постійно стоїть проблема - як побудувати спілкування не тільки з дитиною, але і з батьками.

Можемо зробити кілька висновків щодо проблем, які виникають між учителем і батьками. Розглянемо детальніше основні з них:

- відсутність знань щодо вікових і психічних особливостей становлення аномальної дитини;
- невміння організувати відповідне його рівню розвитку спілкування та ефективну пізнавальну діяльність;
- незнання батьками змісту корекційно-виховної роботи і пасивність щодо співпраці з педагогами;

- недостатня психолого-педагогічна обізнаність батьків і відсутність єдиних вимог освітніх установ і сім'ї у питаннях виховання і навчання дітей з особливими потребами;

- невпевненість, страх показати свою некомпетентність у питаннях виховання;

- почуття емоційної дистанції з дитиною;

- в більшості випадків – важке сприйняття критики щодо дитини.

Незалежно від батьківських позицій, вчитель-дефектолог повинен побудувати тісний контакт і з учнем, і з батьками, враховуючи в своїй діяльності ті психічні особливості батьків, про які йшлося вище.

1.2. Причини, які ускладнюють процес виховання особистості дитини зі стійким порушенням інтелекту, та їх корекція

Наслідки ураження центральної нервової системи у розумово відсталих школярів ускладнюють фахівцям корекційну та виховну роботу цієї категорією дітей.

Як і в процесі навчання, так і виховання важливо враховувати біологічні і соціальні впливи на розвиток дитини. Відомо, що супутні особливості дитини з порушенням інтелекту, до яких відносяться різні порушення характеру і поведінки, піддаються педагогічній корекції, тобто вони взагалі не є обов'язковими для цих дітей. У більшості випадків вони виникають внаслідок порушення цієї дитини із навколишнім середовищем; під впливом соціальних факторів, що не враховують особливості цієї дитини, і не забезпечили процес формування у неї адекватних норм поведінки.

Стисло охарактеризуємо їх.

По-перше, порушення пізнавального розвитку ускладнюють правильне самостійне узагальнення тих поведінкових дій, які стають основою переконань і регулюють поведінку. Розумово відсталій дитині

складно зрозуміти єдність загального і конкретного, через що вона виявляється нездатною до переносу навіть простих узагальнень на нову ситуацію. Внаслідок цього поведінка такої дитини може бути невідповідною ситуації і не відповідати тим нормам і моральним знанням, які до цього сформувались у дитини.

По-друге, зниження здатності до конкретизації узагальнень призводить у цих дітей до розходження між словом і ділом.

По-третє, неадекватна самокритичність негативно відображається і на можливостях залучення цих дітей до самовиховання.

В-четверте, самотійно дитина не здатна усвідомити причинно-наслідкові зв'язки між мотивом вчинку і його результатом.

В-п'яте, незрілість емоцій розумово відсталих дітей, їхня спрямованість на задоволення примітивних потреб є факторами, які ускладнюють процес виховання в учнів моральної свідомості.

В-шосте, суттєво ускладнюють процес виховання і грубі порушення волі дитини, соціальних потреб.

В процесі вихованні дітей з порушенням інтелекту слід враховувати також і окремі суб'єктивні фактори, серед яких найбільш суттєвими є: 1) негативний вплив на особистість дитини час перебування її у загальноосвітній школі; 2) негативний вплив сім'ї (надмірна опіка або педагогічна занедбаність, випадки алкоголізму, наркоманії тощо). Через ці фактори у дитини формуються негативні навички поведінки та риси характеру, порушення самооцінки, зневіра у свої можливості.

Своєрідний розвиток учнів з порушенням інтелекту, набутий життєвий негативний досвід значно ускладнює їхній процес виховання у допоміжній школі. Проте це тільки ще раз підтверджує, що в спеціальному навчанні окрім виховних задач реалізуються і корекційні, що мають спрямування - подолати негативні риси характеру та поведінки, послаблення ядерного впливу на хід розвитку дитини.

Основні напрями роботи спеціальної школи з батьками розглянуті в роботі С.Савченко. Зокрема, наголошує на поширенні прогресивного досвіду роботи з батьками.

Для правильної роботи з батьками необхідно ознайомитись із їхнім контингентом. Для ефективної роботи з батьками педагогам необхідно вивчити такі відомості:

- загальні відомості про сім'ю (склад сім'ї, наявність батьків, місце роботи батьків, територіальна віддаленість сім'ї від спеціальної школи, житлові, матеріально-побутові і санітарно-гігієнічні умови);

- стан здоров'я членів сім'ї, наявність спадкових захворювань;

- культурний рівень сім'ї, освіта батьків та інших членів сім'ї;

- положення розумово відсталої дитини у сім'ї, хто із членів родини найбільше займається її вихованням;

- ставлення сім'ї до допоміжної школи і результатів її роботи, педагогічна обізнаність дорослих членів сім'ї, участь сім'ї у виховній роботі школи;

- вплив на дитину, сусідів, родичів, здорових ровесників.

Одержати необхідну інформацію можна за допомогою:

- вивчення особових справ учнів, зокрема, відомостей про батьків;

- бесід з батьками;

- анкетування батьків;

- бесід з учнями;

- відвідування сім'ї.

Працюючи з батьками, допоміжна школа покликана передусім сформувати у них довірливе ставлення до вчителів, вихователів, психологів, переконання у тому, що корекційне навчання і виховання дитини у спеціальній школі стане успішним.

Важливим завданням у роботі з батьками вчителя можна вважати

пропаганду педагогічних знань, умінь, дефектологічну просвіту, що стосується виховання цих дітей у сім'ї. Назвемо ці форми:

- ознайомлення батьків із школою у період роботи інклюзивно-ресурсного центру;
- дні відкритих дверей;
- педагогічні лекторії;
- бесіди;
- батьківські збори;
- консультації;
- пропаганда спеціальної літератури;
- оформлення «Батьківського куточка»;
- батьківський комітет.

Для батьків організують концерти учнівської художньої самодіяльності, театралізовані вистави, виставки дитячих робіт, спільні із вихованцями свята.

У роботі з батьками необхідно враховувати: одержані про них відомості; індивідуальні та вікові особливості дітей, їхні інтереси, потреби і проблеми; труднощі дітей, пов'язані із навчанням у школі.

Розглянемо особливості проведення батьківських зборів як форми взаємодії з сім'ями учнів.

Загальношкільні батьківські збори проводяться 1-2 рази на рік і присвячуються найбільш глобальним проблемам, що є значущими для всіх батьків. На таких зборах із важливою інформацією виступають директор школи, його заступники, лікар, психолог. Можна поєднувати збори із концертами дітей, виставками, іншими виховними заходами.

Класні батьківські збори проводять не рідше одного разу на чверть (як правило, по закінченні чверті). Батьків необхідно заздалегідь повідомити про дату і час зборів, які бажано призначити перед початком канікул.

Вчитель має заздалегідь продумати тематику таких повідомлень, враховуючи при цьому рівень батьків, головні завдання виховання учнів певного класу. Інформація, що надається батькам, повинна бути короткою (15-20 хвилин) і містити конкретні практичні поради щодо виховання дітей у сім'ї. Наприклад: організація режиму дня школяра; виховання навичок самообслуговування в учнів молодших класів; організація літнього відпочинку дітей; як розвивати самостійність дитини; статеве виховання підлітків тощо.

Також слід використовувати дефектологу таку форму роботи з батьками, як *індивідуальні бесіди (консультації)*, під час яких обговорюються індивідуальні проблеми дитини, її успіхи, надаються конкретні рекомендації щодо її виховання у сім'ї.

Слід наголосити на винятково важливій тактовності педагогів у роботі із сім'ями не повинно бути ніяких нарікань на проблеми дитини, зверхності або зневажливості у стосунках.

1.3. Роль сім'ї в соціалізації дитини з порушенням психофізичного розвитку

У Концепції сімейного і родинного виховання наголошується на тому, що «сучасна сім'я має стати головною ланкою у вихованні дитини, забезпечити належні матеріальні та педагогічні умови для фізичного, морального духовного розвитку» [19, с.41].

Зважаючи на впровадження інтегрованого, а тепер - інклюзивного навчання в освітній простір, нормативними документами Міністерства освіти і науки України передбачається залучення батьків, як активних учасників, до навчально-виховного процесу своїх дітей. В той же час у теорії та практиці педагогічної науки виникла потреба вивчення сім'ї, що виховує дитину з порушенням розумового розвитку. Фахівці цікавляться питаннями не лише формуванням у дитини конкретних

знань, умінь, навичок, а й розглядають сім'ю як основний стабілізуючий фактор майбутньої соціальної адаптації дитини.

Узагальнення літературних джерел з проблеми дослідження дає підстави зробити висновок про те, що умови виховання в сім'ї, на жаль, є не завжди сприятливими щодо подальшого розвитку і соціалізації цих дітей.

На думку багатьох учених-дефектологів гармонійна внутрісімейна атмосфера розцінюється як корекційне середовище для дитини [3, с.11].

У практиці спеціальних корекційних установ традиційно склався такий підхід, що проблеми родини, що виховує дитину з порушеннями інтелекту, розглядаються винятково через призму проблем самої дитини. Однак останнім часом ученими-дефектологами все більше уваги приділяється створенню розвивального соціального середовища. Дослідження цієї проблеми показало, що не тільки дитина в допоміжній школі потребує комплексного медико-психолого-педагогічного, корекційного та реабілітаційного впливів. Не менш важливого значення набуває просвітницька, консультаційна, психотерапевтична робота з родиною, в якій проживає та виховується ця дитина. Проблема соціальної адаптації дітей, що страждають тією чи іншою патологією, стосується не тільки вчителів-дефектологів, але й родини, у якій вони виховуються.

Батьки дітей даної категорії зазнають величезних моральних і психологічних труднощів у зв'язку з народженням в родині дитини з аномалією розвитку. Це зумовлює проведення дефектологами, психологами, вихователями, відповідними медичними фахівцями наполегливої систематичної роботи щодо різноманітної допомоги з метою соціальної адаптації самої сім'ї.

Як показує аналіз практики роботи працівників освітніх корекційних установ міста Херсона, традиційно вважається достатнім дати батькам пояснення з приводу психофізичних особливостей їхньої

дитини та деякі рекомендації щодо корекційної роботи в умовах сім'ї. Проте, ці рекомендації й пояснення виявляються недостатніми, тому що не можуть забезпечити потребу батьків дітей із проблемами розвитку у кваліфікованій допомозі фахівців різних профілів. Більше того, багатьма батьками ці рекомендації ігноруються. Причиною цьому є специфічні особистісні зміни в батьків (незнання або байдужість), які не дозволяють їм адекватно оцінити ситуацію, пов'язану з тим чи іншим станом дитини, встановити необхідні стосунки як з дитиною, так і з педагогом, який його навчає. У повсякденному житті батьки дітей з порушенням інтелекту стикаються з безліччю проблем. З одного боку, вони зазнають труднощів при виборі виховних і освітніх засобів впливу на своїх дітей, а з іншого боку - глибокі, внутрішні психологічні проблеми, обумовлені народженням у родині аномальної дитини.[27, с.51].

Родині приділяється вирішальна роль у визначенні спрямованості особистості дитини, саме в ній у процесі міжособистісних стосунків між подружжям, батьками й дітьми формується самосвідомість, особистісні особливості, моральні якості, ціннісні орієнтації дитини і т.ін. [6, с.10].

РОЗДІЛ 2

СТАН КОМПЕТЕНТНОСТІ БАТЬКІВ, ЩО ВИХОВУЮТЬ ДІТЕЙ, З ПОРУШЕННЯМ РОЗУМОВОГО РОЗВИТКУ

2.1. Обґрунтування методики дослідження

Як показує аналіз практики роботи дефектологів, вихователів спеціальних освітніх установ міста Херсона, традиційно вважається достатнім дати батькам пояснення з приводу психофізичних особливостей їхньої дитини та деякі рекомендації щодо корекційної роботи в умовах сім'ї. Проте, ці рекомендації й пояснення виявляються недостатніми, тому що не можуть забезпечити потребу батьків, що виховують дітей із проблемами психофізичного розвитку, у кваліфікованій допомозі фахівців різних профілів. Більше того, багатьма батьками ці рекомендації ігноруються. Причиною тому є специфічні особистісні зміни в батьків (не знання особливостей своєї дитини чи байдужість, сімейні конфлікти тощо), які не дозволяють їм адекватно оцінити ситуацію, пов'язану з тим чи іншим станом дитини, встановити необхідні стосунки як із дитиною, так і з педагогом, який її виховує та навчає. У повсякденному житті батьки дітей з порушенням інтелекту стикаються з безліччю проблем. З одного боку, вони зазнають труднощів при виборі виховних і освітніх засобів впливу на своїх дітей, а з іншого - глибокі, внутрішні психологічні проблеми, обумовлені народженням у родині аномальної дитини.

Це підтвердили і результати проведеного нами обстеження батьків учнів, що навчаються в 1-2-х і 3-4-х класах. Погодились прийняти участь у дослідженні 20 батьків: 10 - з 1-2 класів і 10 – з 3-4 класів зазначеного закладу. Дослідженням передбачалось з'ясувати, наскільки батьки є

обізнаними в питаннях виховання дітей з особливими освітніми потребами, чи цікавляться вони тим, як правильно слід будувати стосунки з дітьми залежно від їхнього віку та існуючого порушення, яким чином вони долають виникаючі непорозуміння в сім'ї тощо.

З цією метою обстежуваним дорослим пропонувались питання у формі бесіди на вивчення стану сімейного мікроклімату, зміст яких міститься у Додатку В. Критерієм оцінки опитаних батьків була сума балів, яку вони набирали, а саме: 4-7 негативних показників - початкова стадія сімейного неблагополуччя; 8-10 - середня стадія сімейного неблагополуччя; 11-12 - глибока стадія сімейного неблагополуччя.

В Додатку Г наведено тест «Дітей виховують батьки. А батьків?», спрямований на дослідження компетентності батьків у питаннях виховання власних дітей. Оцінка опитаних полягала в підрахунку отриманих балів: результат від 30 до 39 балів відповідав достатньому рівню. Для батьків, які отримали стільки балів, дитина – це найбільша цінність у житті, такі батьки намагаються не тільки зрозуміти, але і пізнати її, ставляться до неї з повагою, дотримуються найбільш прогресивних принципів виховання і постійної лінії поведінки, тому такі батьки можуть сподіватися на гарні результати.

Наведемо деякі з питань:

Чи можете ви...

- 1...у будь-який момент залишити свої справи і зайнятися дитиною? А) так; Б) вагаюсь з відповіддю: іноді – так, іноді – ні; В) ні
- 2...порадитись із дитиною «на рівних»?
- 3...зізнатися дитині у помилці, яку ви допустили у ставленні до неї?
- 4...вибачитись перед дитиною в разі потреби?
- 5...володіти собою і зберігати спокій, навіть якщо поведінка дитини вивела вас із себе?
6. ...розповісти дитині про повчальний випадок зі свого дитинства, який показує вас у невігідному світлі?

7. ...поставити себе на місце дитини?
8. ...повірити хоча б на хвилинку, що ви прекрасна фея або принц?
9. ...завжди утримуватися від слів та виразів, які можуть ранити дитину?
10. ...пообіцяти дитині, що виконаєте її бажання за хорошу поведінку?
11. ...виділити дитині хоча б один день, коли вона може робити, що хоче, поводитися, як бажає, ні в що не втручатися?
12. ...не прореагувати, якщо ваша дитина вдарила, грубо штовхнула або незаслужено образила іншу дитину?
13. ...встояти проти дитячих прохань та сліз, якщо впевнені, що це каприз?

Респонденти, що отримали результат від 16 до 30 балів, відповідають «задовільному» рівню виховної компетентності. Турбота про дитину для таких батьків - першочергове завдання. У них є риси вихователя, але на практиці такі батьки не завжди бувають послідовними і принциповими. Іноді вони дуже суворі, іноді навпаки - дуже м'які. Крім того, вони йдуть на компроміси, які послаблюють виховний ефект. Таким батькам рекомендовано (через класних керівників) замислитися над своїм підходом щодо виховання власної дитини.

За результатами отриманих балів батьки, що отримали в сумі менше 16 балів, були віднесені нами до «незадовільного» рівня компетентності. Таким батькам властиві серйозні проблеми в процесі виховання власної дитини. У них не вистачає або знань, або бажання виховувати дитину особистістю. А можливо, і першого, і другого. Через класного керівника ми порадили їм звернутися по допомогу до фахівців, зокрема, психолога, більше читати спеціальної літератури, звертатись, наприклад, до шкільного бібліотекаря, порекомендувати відповідні електронні сайти тощо.

Для вивчення стану співпраці вчителів-дефектологів з батьками, а саме: класних керівників із сім'ями учнів, що навчаються в ній, була

запропонована нами анкета із 14 питань. Кожна позитивна відповідь вчителя оцінювалася одним та двома балами (залежно від повноти відповіді), відсутність позитивної відповіді – 0 балів. Якщо вчитель-дефектолог в сумі набрав менше 14 балів, цей результат відповідав «низькому» рівню співпраці, що вказувало на низьку обізнаність його в питаннях організації взаємодії з батьками, змістового її наповнення та виконання, і вказувало на необхідність вчителю проаналізувати слабкі ланки в цій роботі та внести негайно в неї корективи. Якщо класний керівник набрав від 14 до 20 балів, цей результат оцінювався, як «середній» рівень співпраці з батьками. Даний результат демонструє певну обізнаність учителя в питаннях співпраці з батьками, але резерви покращення її ефективності є, на що вказують ті питання анкети, на яких він отримав менше балів від максимально можливої суми, тобто поняття про роботу з батьками у такого вчителя є, але йому треба більше уваги і часу приділяти батькам, навчатися спілкуванню з ними. За умови набрання вчителем більше 20 балів його компетентність в питаннях співпраці з батьками дітей оцінювалася «достатнім» рівнем але, як у будь-якій справі, слід розуміти, що меж для самовдосконалення фахівця не існує. Таким чином, даний тест спрямований на допомогу класним керівникам-дефектологам здійснити самооцінку на предмет того, чи володіють вони мистецтвом співпрацювати з батьками дітей, які мають стійкі вади пізнавальної діяльності. Текст анкети наведено в додатку Б.

2.2. Аналіз результатів дослідження

Співпраця між учителем-дефектологом і батьками дитини – процес двосторонній. Успіх цієї взаємодії залежить, не тільки від налаштування батьків дитини на співпрацю з учителем, але і від уміння налагодити цей процес фахівцем – дефектологом, від кваліфікованої організації, змісту, форм цієї роботи в спеціальній школі. Дослідженням

згідно «Анкети вивчення ефективності співпраці вчителя-дефектолога з батьками учнів» були охоплені 8 вчителів і вихователів закладу загальної освіти I-II ступенів №25 Херсонської міської ради (зміст анкети розміщено в Додатку Б).

Проаналізуємо отримані анкетні дані щодо ефективності співпраці вчителів-дефектологів з батьками учнів. Так, на питання «Скільки батьків класу співпрацюють з адміністрацією школи, приймають активну участь в громадській діяльності класу?» з 8 опитаних учителів і вихователів 37.5% відповіли, що більше половини, у решти опитаних – більше третини батьків приймають участь у житті класу. Це достатньо високий результат для усіх опитаних учителів. Але загальна обізнаність учителів стосовно існуючих форм роботи з батьками була невисокою, так, наприклад, 25.0% респондентів на питання «Які форми співпраці з батьками існують у вашому класі?» обмежилася одною формою – батьківськими зборами, решта – 75.0% опитаних назвали тільки дві форми – це збори і телефонні дзвінки батькам. Такий результат свідчить про недостатню обізнаність учителів щодо існуючих форм співпраці з батьками в школі, зокрема, це – індивідуальні бесіди, консультації, батьківські дні, спільні збори батьків і їхніх дітей, робота з батьківським активом, лекторій за запитом батьків, семінари, вечори запитань і відповідей, конференції з обміну досвідом, лекторії, ознайомлення з педагогічною літературою, листування, використання сучасних засобів комунікації.

На питання «Скільки разів ви відвідали вдома кожного із ваших учнів під час навчального року і яким чином була використана отримана інформація?» 25% респондентів один раз відвідали вдома учня, проаналізували і використали отриману інформацію в роботі як із учнями, так і з батьками; 68.75% опитаних повідомила, що «частково використала інформацію» і лише один із учителів, що складає 6.25% від загальної кількості, використав інформацію для психолого-педагогічної

характеристики учня. Аналіз зазначених даних демонструє той факт, що класні керівники формально ставляться до результатів своєї роботи, і не використовують із різних причин отриману інформацію в своїй корекційно-виховній роботі з дітьми та з батьками.

Позитивним у роботі класних керівників слід відзначити той факт, що на батьківські збори переважна більшість із них (а це – 87.5% опитаних) запрошує на збори медиків, психолога, соціального педагога, решта (12.5%) – запрошувала лише одного із зазначених фахівців.

На питання, яким чином організована взаємодія, у разі термінової потреби, батьків з фахівцями школи 100% респондентів відповіли, що дана інформація знаходиться на видному місці для батьків у приміщенні школи. Наші спостереження за навчальним процесом, вибіркові бесіди з батьками, які приходять за дітьми, показують, що не всі вони орієнтуються в приміщеннях школи, не знають, де знаходяться приміщення, в яких працюють психолог, бібліотекар, соціальний педагог, медична сестра школи тощо. Таким чином, можна зробити висновок, що інформації, яка міститься на табличках кабінетів школи, не достатньо для батьків в разі необхідності термінового звернення до них. До того ж «куточки для батьків» знаходяться не в кожному класі - лише у 37.5% опитаних учителів вони є. У 62.5% учителів налагоджена співпраця через щоденник взаємозв'язку з батьками стосовно змісту навчання, отриманих завдань їхній дитині, через звичайний щоденник спілкується з батьками 18.75% респондентів, 37.5% класних керівників з приводу отриманих завдань учнем телефонують безпосередньо батькам. Інтернет-зв'язком опитані учителі, як правило, не користуються. Але в окремих випадках такі зв'язки знаходять застосування.

В середньому вчителі в Херсонському закладі загальної освіти №25 отримали 14.2 бали, що відповідає нижній межі «середнього» рівня компетентності стосовно організації співпраці з батьками дітей. Загалом, 43.75% опитаних учителів отримали оцінку «середній» рівень, решта –

56.75% опитаних – «низький» рівень компетентності стосовно налагодження співпраці з батьками своїх вихованців. Достатнього або високого рівня не досяг жоден із опитаних учителів-дефектологів.

В бесідах з молодими класними керівниками за результатами анкетування було з'ясовано, що вони відчують нестачу знань, досвіду стосовно спілкування з батьками.

Аналіз отриманих даних за даною методикою дослідження дозволяє зробити певні висновки: співпраця вчителів-дефектологів з батьками, як класних керівників, так і вихователів, зводиться, переважно, до реагування на «надзвичайні події» в навчальній діяльності та поведінці дитини; роль батьківського комітету класу зводиться до організаційних моментів в житті школи: запрошення батьків на ремонт приміщень класу, на свята дітей лише у молодших класах, у старших класах такої традиції не існує.

Крім того, порушується дотримання такої важливої умови, як єдність корекційно-виховної, реабілітаційної та розвиваючої систем впливу на учня як з боку батьків, так і з боку вчителів-дефектологів, порушується дотримання єдиного охоронно-педагогічного режиму в школі та сім'ї. Не використовується вчителями наявний арсенал усіх форм співпраці з батьками дітей.

Результати обстеження учителів наведені в таблиці 2.1. Зокрема, отримані дані стосовно компетентності вчителів-дефектологів і вихователів (1-2) і (3-4) класів з питань співпраці їх із батьками наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.1

Результатами обстеження учителів за анкетною вивчення ефективності співпраці з батьками учнів (у %)

Учасники дослідження	Рівні співпраці вчителя з батьками		
	достатній	середній	низький
8 чол. (100%)	0	43.75	56.25

Таблиця 2.2

Порівняльні дані результатів обстеження учителів і вихователів за анкетною вивчення співпраці дефектолога з батьками учнів (у %)

Класи	Рівні компетентності (%)		
	достатній	середній	низький
1-2	0	50	50
3-4	0	50	50

Крім того, вчителям-дефектологам, які за результатами обстеження одержали оцінку «низький» рівень, було рекомендовано звернутись до загальної та спеціальної літератури з питань співпраці вчителя-дефектолога з батьками розумово відсталих учнів, зокрема, бібліотекарю спеціальної школи запропоновано періодично організовувати виставки літератури із зазначеної проблеми.

Отримані дані дають підстави для планування та проведення відповідної інформаційно-просвітницької роботи з класними керівниками школи та вихователями. З цією метою нами були розроблені методичні матеріали на допомогу класному керівнику спеціальної школи у роботі з батьками. До нього були включені як діагностичний матеріал, розміщений в Додатках А, В, Г. Матеріал в Додатку А адресований як молодим вчителям спеціальної школи, так і студентам зі спеціальності «016 спеціальна освіта» для вивчення теми «Особливості взаємодії спеціального навчального закладу і сім'ї» в курсі Теорія та методика виховної роботи з дітьми з порушенням розумового розвитку.

Крім вчителів школи №25 дослідженням були охоплені батьки молодших (1-4) класів, які погодилися відповісти на питання діагностичної методики «Сімейний мікроклімат», що міститься в Додатку В. В результаті аналізу отриманих даних з дослідження батьків було встановлено, що 20% сімей дітей молодших (1-2-х) класів мають

початковий рівень неблагополуччя, 40% мають середній рівень і в стількох же – глибокий рівень неблагополуччя (40%). В (3-4-х) класах ці показники були відносно гіршими, як це видно на таблиці 2.3: у 40% сімей – середній рівень неблагополуччя, а в 60% – глибокий рівень. Зазначені результати, ймовірно, можуть свідчити про те, що більшість сімей, які виховують школярів з психофізичними порушеннями розвитку, зазнають значних психологічних, моральних і матеріальних випробувань, і не всі їх витримують: розпадаються сім'ї, крім того деякі батьки є випускниками допоміжної (спеціальної) школи, соціальна адаптація яких нерідко виявляється незадовільною. Це, в свою чергу, позначається негативно на вихованні їхніх дітей.

Таблиця 2.3

Результати обстеження батьків учнів молодших класів за методикою «Сімейний мікроклімат (у %)»

Класи	Рівні неблагополуччя в сім'ї (у %)		
	достатній	середній	низький
1-2	20	40	40
3-4	0	40	60
усереднені показники	10	40	50

Ставлення до виховання дітей з боку батьків, їх компетентність у питаннях виховання власних дітей вивчались за матеріалом, наведеному в Додатку Г. Оцінка передбачала три рівні сформованості вмій і навичок виховання, ставлення до нього батьків: від 30 до 39 балів – достатній рівень, від 16 до 30 балів – задовільний, менше 16 балів – незадовільний.

Результати дослідження батьків молодших (1-2-х) класів показали, що 20% обстежених цікавляться новими підходами щодо виховання й навчання власної дитини, намагаються будувати виховний процес з урахуванням її порушень, сподіваються на гарні результати власної

дитини в майбутньому. Цій категорії батьків ми присвоїли умовно «достатній» рівень.

40% обстежених батьків показали задовільний («середній») рівень. Вони прагнуть здійснювати виховний процес вдома методом спроб і помилок, не завжди є послідовні, не аналізують власних помилок, теоретичною спадщиною чи консультаціями з питань виховання не цікавляться, що в результаті шкодить формуванню особистості дитини. І, нарешті, 40% - отримали незадовільний («низький») рівень. У зазначеної категорії батьків не вистачає: в одних - часу, в інших - знань, а в деякого і бажання працювати з дитиною, і знань на виховання власних дітей.

У (3-4-х) класах у порівнянні з попередніми загальна картина є гіршою, як це видно з таблиці 2.4: зацікавленість та активність щодо виховання власної дитини проявляють 50% батьків на задовільному рівні і 50% - на незадовільному рівні.

Таким чином, запропоновані нами діагностичні методики та критерії їх оцінки, дозволили з'ясувати стан співпраці вчителів-дефектологів з сім'ями учнів, оцінити мікроклімат у зазначених сім'ях, компетентність батьків з питань виховання своєї дитини.

Таблиця 2.4

Оцінка компетентності батьків у питаннях виховання дітей з особливими потребами (%)

Класи	Рівні компетентності		
	достатній	задовільний	незадовільний
1-2	20	40	40
3-4	0	50	50
усереднені показники	10	45	45

Дані анкети та критерії до них, на нашу думку, допоможуть класним керівникам оцінити наскільки задоволені і володіють вони мистецтвом співпрацювати з батьками, дозволять зробити їм певні висновки стосовно корекції організації та змісту взаємодії з батьками учнів класу.

Аналіз відповідей на питання анкети батьків сприятиме корекції небажаних виховних впливів на учня поза межами школи, також покращить ефективність виховної роботи в сім'ї.

РОЗДІЛ 3

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ВИХОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ БАТЬКІВ

3.1. Інтерактивні форми співпраці спеціальної школи з батьками учнів

Сучасний етап розвитку спеціальної освіти та спеціальної психології можна охарактеризувати процесом пошуку нових ефективних шляхів соціальної адаптації дітей, страждаючих фізичними та (або) психічними порушеннями. У зв'язку з цим проблема взаємодії дефектолога з сім'єю, яка виховує дитину з розумовою відсталістю, стає все більш актуальною.

Все частіше зустрічаються випадки, коли в сім'ї її члени не готові на себе взяти навантаження щодо розвитку і виховання проблемних дітей. Поява в сім'ї дитини з якими-небудь порушеннями завжди пов'язане з важкими емоційними переживанням батьків. Для того, щоб допомогти такій сім'ї, насамперед необхідно дати батькам повну інформацію про особливості їх дитини: вказати її специфічні особливості, відносно сильний і його слабкий бік, на що слід звертати увагу під час корекційної роботи. Подібну інформацію можна отримати від спеціалістів, що регулярно спостерігають і виховують дитину.

На сьогодні психолого-педагогічні дослідження вирізняються багатоаспектністю порушених проблем стосовно сімей, в яких виховуються діти з порушенням психічного та (або) фізичного розвитку. Педагоги підкреслюють якісні зміни у функціонуванні даної категорій сімей. Якісні зміни стосуються соціального, психологічного та соматичного стану членів сім'ї. Дослідники констатують у першу чергу зміни її соціально-економічного статусу (Д. Зайцев, О. Кулагіна О. Смирнова-Ярська, Т. Черняєва, Н. Weis, M. Seifert та ін.) [11, с. 15]. Інтерес фахівців

не обмежується тільки методикою навчання чи виховання дітей, формування в них відповідних знань та навичок. Акцент корекційного впливу переноситься на сім'ю аномальної дитини. Урізноманітнення форм навчання як у державних, так і недержавних освітніх установах, в роботі з дітьми, що мають важкі і грубі психофізичні вади, включають сім'ю в поле корекційного впливу в якості основного стабілізуючого чинника соціальної адаптації дитини.

Значна увага повинна приділятися формуванню у батьків педагогічних компетенцій щодо здатності до адекватного оцінювання та виховання своєї дитини, шляхом здобуття педагогічних знань та навичок[11, с.15].

Вчитель-дефектолог повинен допомогти членам родини оптимізувати внутрішньосімейні відносини шляхом сприйняття батьком чи матір'ю адекватної рольової позиції по відношенню до своєї дитини, навчити батьків навичкам входження в контакт з дитиною і виховання її у відповідності з суспільними нормами поведінки.

А для рішення таких та багатьох інших задач на допомогу вчителю приходять сучасні засоби комунікації. Масове поширення програмного забезпечення і комп'ютерів, розширення областей професійної діяльності людини, в рамках яких використовуються інформаційні та телекомунікаційні технології, і більш часте використання комп'ютерів в побутових умовах призводить до того, що з кожним днем збільшується кількість людей, що користуються комп'ютерними технологіями і мережею Інтернет.

Нові сучасні можливості допомагають у роботі не тільки з дітьми, але і з їх батьками.

Використання дефектологом комп'ютерних технологій допоможе[18, с.95-96]:

- у формуванні певною мірою співробітництва між дитиною, учителем-дефектологом і батьками, створенні відповідних відносин в умовах неформального спілкування;

- активізує роботу з батьками;

- підвищує компетентність батьків у корекційно-виховній роботі.

Слід також зазначити, що більшість батьків дітей з порушеннями психофізичного розвитку не отримують достовірної інформації про правові аспекти інвалідності, про сучасні способи і засоби навчання та реабілітації. У зв'язку з цим найважливішим завданням відповідних держустанов є інформування населення про існуючі закони щодо дітей з інвалідністю та з різними функціональними порушеннями здоров'я.

Універсальний комп'ютерний комплекс з програмним забезпеченням може бути використаний для підвищення ефективності корекційної роботи та навчально-виховного процесу в більшості спеціальних установ для дітей з психофізичними порушеннями та інвалідністю, а також батьками при проведенні корекційних занять з дітьми в домашніх умовах [19, с. 76].

На жаль, старі форми комунікації з батьками учнів поступово зживають себе. Зайнятість батьків виступає однією з основних проблем співпраці освітніх установ з родиною. Тому нині йде активний пошук таких форм взаємодії, які були б і зручні, і практичні. Серед них – інформаційні і, особливо, телекомунікаційні технології, їх можна використовувати для підвищення якості взаємодії дефектолога спеціальної школи і батьків при навчанні та вихованні школярів.

Використання телекомунікацій, в першу чергу може бути корисно в інформуванні батьків про хід навчання і виховання кожного школяра, наприклад - електронна пошта. Зараз, майже у кожного третього є електронний ящик, тому це дозволить вчителю швидко і оперативно проінформувати батьків, при цьому організовуючи невимушений та індивідуальний діалог. Наступним плюсом може стати

можливість вчителя отримувати відомості, необхідні для корекції навчання кожного учня окремо, а батьки, у свою чергу зможуть отримувати інформацію про проблеми, що виникають у навчанні та поради, спрямовані на усунення конкретних проблем у взаємодії з учителем. Вміння користуватися більш складними комп'ютерними програмами, такими як «Skype», дало б можливість організувати «батьківські збори» в режимі online-конференцій.

Як правило, віртуальні контакти батьків із вчителями і батьків один із одним сприяють формуванню неформального спілкування батьків і вчителів. Це сприяє регулярному взаємному зв'язку навчальних та ефективності навчальних та виховних впливів дефектологом, що реалізуються в школі і вдома.

Інформаційні та телекомунікаційні технології широко застосовуються з метою передачі інформації та забезпечення взаємодії викладача, учня і батька в сучасній системі освіти. Переваги їх використання у взаємодії з сім'ями школярів очевидні і полягають у наступному:

- оперативне отримання інформації батьками;
- мінімізація часу доступу батьків до інформації;
- забезпечення індивідуального підходу до батьків;
- можливість продемонструвати батькам будь-які документи та фотоматеріали;
- оптимальне поєднання індивідуальної та групової роботи з батьками;
- оптимізація взаємодії педагога з сім'єю;
- передача великих обсягів інформації;
- забезпечення постійного діалогу школи та батьків.

На жаль, не всі батьки на необхідному рівні володіють навичками роботи з персональним комп'ютером.

У зв'язку з цим, перед педагогом постає завдання будувати диференційований підхід щодо батьків щоб вони були проінформовані, включалися в корекційно-педагогічний процес в повній мірі, а не поверхнево і мали якомога більше можливостей для взаємодії.

Таким чином, різні форми взаємодії дефектолога з батьками спрямовані на озброєння їх необхідними знаннями, регулярне консультування їх фахівцями, робить сприятливий вплив не тільки на батьків, але і на психологічний клімат всієї родини.

3.2. Педагогічні умови забезпечення продуктивної співпраці вчителя з батьками учнів

Відомо, що народження дитини з проблемами в розвитку докорінно змінює життєві перспективи сім'ї і справляє відповідний вплив на її членів, а найбільше - на матір дитини. Стрес, у якому перебуває родина, залежить від ступеня розладу в розвитку дитини, наявності зовнішніх ознак і, звичайно, від особистісних якостей самих батьків.

Проблемою вивчення емоційних характеристик батьків дітей з особливими потребами займаються педагоги як за кордоном, так і в Україні. Серед проблем, що досліджуються, викликають інтерес питання прояву і довготривалості емоційного стресу, тенденція до соціальної ізоляції таких родин.

Під час вивчення проблем таких сімей, як показують дослідження учених-дефектологів (М.З. Кот) було виявлено, що батьків цікавлять такі питання: розвиток їхньої дитини у процесі навчання, корекційного виховання та лікування, нормалізація взаємин між дитиною і матір'ю та іншими членами сім'ї, а також збереження та підтримка спокійного клімату, розвиток в батьків позитивного ставлення до навчального процесу, до вихователів-дефектологів тощо.

Для розв'язання цих проблем не досить займатися лише дітьми, необхідно працювати і з батьками. Обстежених мам умовно пропонують поділити на три групи: невротичного, авторитарного та змішаного типу.

Зрештою, всі батьки потребують допомоги педагогів. Родину важливо націлювати на співпрацю із своєю дитиною. А реалізація вказаних завдань потребує ірізноманітних, систематичних занять із своєю дитиною.

Під час проведення занять з дитиною і її мамою педагог-дефектолог ставить перед собою такі завдання: навчити матір спеціальним методичним прийомам, які необхідні для проведення занять з дитиною в домашніх умовах; коригувати внутрішній стан матері; коригувати взаємини між мамою та дитиною.

Орієнтуючись на ці завдання, діяльність, що спрямована на корекцію відповідних форм поведінки батьки чи матері, зокрема: нетерпимість, надмірна емоційність, необ'єктивність дитини тощо. бажання уникати труднощів; розуміння проблем дитини; перехід від надмірної опіки до оптимальних взаємин, корекція внутрішнього психологічного стану матері. Перехід матері від позиції вболівань за свою дитину до позиції творчого пошуку реалізації можливостей дитини; підвищення особистої самооцінки матері у зв'язку з можливістю бачити результати своєї праці в успіхах дитини; діяльність, спрямована на дитину, допомагає звільнитись їй від негативного впливу психологічного стресу.

Для реалізації цих завдань можна використати такі форми роботи: демонстрація прийомів роботи з дитиною; конспектування занять, які проводить педагог; виконання домашніх завдань зі своєю дитиною; читання спеціальної літератури, яку рекомендує вихователь; реалізація творчих задумів у роботі з дитиною.

У роботі вихователя з мамами можна виділити три етапи: 1) перший етап спрямований на залучення матері до навчального процесу

дитини. Педагог має переконати її у тому, що саме її потребує дитина, що крім неї цим процесом займатися нікому; 2) другий етап – розвиток зацікавленості розвитком дитини. Педагог повідомляє для мами маленькі, але важливі досягнення дитини. Вона навчається працювати з дитиною самостійно, з тими завданнями, які їй дає вихователь; 3) розкриття можливостей особистого пошуку нових підходів щодо виховання та корекції дитини й особистої участі мами в дослідженні її можливостей.

Оптимальна організація навчально-виховного процесу дітей з особливими потребами полягає в проведенні на початку роботи педагогом індивідуальних занять з дитиною, запрошуючи на них маму. Здійснення продуктивної зайнятості матері допомагає їй реалізувати необхідну потребу в діяльності взагалі і в діяльності з дитиною зокрема, а також звільняє її від деформуючої психіки форми світосприймання (почуття власної провини), яке виникає внаслідок стресу.

Залучення матері до навчальної діяльності дитини можна починати з будь-якої теми, з якою необхідно ознайомитися дитині відповідно до її рівня розвитку.

Взаємини з дитиною з особливими потребами слід розпочати з теплового емоційного контакту. Інколи це буває дуже важко. На початку педагог має показати батькам продуктивні форми взаємодії із їхньою дитиною, включаючи способи привернення уваги і керівництво нею [19, с.44].

Розпочинаючи працювати зі своєю дитиною під керівництвом педагога, мама повинна навчитися розуміти її, побачити сильні і слабкі сторони в навчанні. Їй необхідно зрозуміти, що лише вона, а не хтось інший, відповідає за майбутнє дитини. Прийняття кваліфікованої допомоги, яку пропонують спеціалісти, повинне стати для матері усвідомленим рішенням.

На заняттях мати знайомиться з елементарними прийомами корекційної педагогіки й отримує необхідний мінімум спеціальних знань. Виконуючи з дитиною домашні завдання, вона розв'язує корекційні та навчальні завдання, вправляючись у педагогічній майстерності.

Дуже важливо, щоб мама навчилася використовувати в роботі з дитиною заохочення і покарання, пам'ятаючи про те, що всю свою діяльність з дитиною їй необхідно будувати на вихованні почуття добра і любові до себе. їй необхідно навчитися любити дитину такою, як вона є. Якщо дитина навчиться любити матір, то вона буде доброю і до інших людей. Навчаючись любові до матері, діти з особливими потребами вчаться виявляти це почуття до інших. Необхідно виховувати таке почуття любові і до педагога, і до товаришів по групі.

На заняттях позитивний ефект справляють прийоми музичної терапії. Музика майже у всіх дітей викликає інтерес і радість. Крім спеціального корекційного впливу, ці прийоми мають і психотерапевтичний ефект: сприяють зняттю гальмівного стану як у матері, так і в дитини.

Залучаючи маму до роботи з дитиною, педагог дає їй змогу відчувати радість успіху, який можна розглядати як корекційний ефект. Найголовніше для спеціаліста — показати матері можливість її особистої педагогічної діяльності, спрямованої на розвиток дитини.

Отже, виховна і навчальна діяльність батьків сприяє перебудові їх психіки на сприйняття дитини з особливими потребами такою, якою вона є, на спокійну оцінку її переваг і недоліків. Роль корекційного педагога і психолога в такій роботі є надзвичайно важливою [15, с.41].

ВИСНОВКИ

1. Успішно соціалізуватися дитина з особливими освітніми потребами може досягати лише за умови активної участі в цьому процесі її батьків і всіх фахівців (дефектологів, психологів, психіатрів, невропатологів), які її супроводжують в освітньому процесі, і забезпечують відповідний корекційно-реабілітаційний та навчально-виховний вплив.

Гармонійну внутрішньосімейну атмосферу науковці-дефектологи розглядають як сприятливе корекційно-розвивальне середовище для такої дитини. Для її забезпечення важливими завданнями корекційного педагога в роботі з батьками вважаються такі: а) навчати дорослих краще розуміти внутрішній стан дітей, стати компетентними захисниками їхніх прав та інтересів; б) оцінювати потреби та забезпечувати надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими потребами; в) забезпечувати інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного зростання у відстоюванні прав і інтересів дітей з особливими потребами; г) спонукати до розвитку активної громадянської позиції, сприяти створенню батьківських організацій.

2. Складність реалізації батьками виховних завдань зумовлена як об'єктивними, так і суб'єктивних причинами: зокрема, відсутність відповідних фахових знань, важкі переживання від факту народження дитини не такої, як всі, як наслідок - стреси, депресія, відчуття втрати сенсу життя й т. ін.. Для адекватного їх вирішення батьки потребують відповідної медичної, психологічної, педагогічної допомоги та підтримки, яку має забезпечити їм спеціальна школа. Дитина з психофізичними вадами розвитку, позбавлена адекватного виховання, отримує не тільки психічні, але й особистісні порушення, які негативно впливають на процес її соціалізації, а тому недорозвиток школяра може

поглибитись, і молода людина стане тягарем як для родини, так і для суспільства.

Використання запропонованих нами діагностичних методик, анкет для вивчення сімей, що виховують дітей з особливими освітніми потребами, слугуватимуть вчителям-дефектологам підставою для здійснення відповідної організаційної, корекційно-виховної роботи з батьками та їхніми дітьми.

3. Проведене експериментальне дослідження показало, що переважна більшість сімей школярів, що навчаються в спеціальних класах, мають глибокий (50%) та середній (40%) рівні неблагополуччя. Незначний або початковий рівень неблагополуччя склали лише 10% обстежених батьків. Такий стан у сім'ях негативно позначається на вихованні та розвитку дітей з порушенням інтелекту і, в свою чергу, свідчить про необхідність проведення дефектологами з батьками дітей відповідної педагогічної, психотерапевтичної та інших форм допомоги.

Ставлення до виховання дітей батьків, їх компетентність у питаннях виховання продемонстрували в цілому низький рівень, а саме: в середньому оцінку «незадовільно» отримали 45% обстежених батьків і стільки ж (45% респондентів) - «задовільно».

Аналіз результатів опитування батьків показав, що майже в половини (45%) обстежених батьків не вистачає ні часу, ні знань, а іноді й бажання приділяти належну увагу вихованню власних дітей, і стільки ж (45%) відчують значні труднощі в процесі спілкування та життєдіяльності з дітьми.

Аналіз результатів дослідження дефектологів показав, переважно, низький (56.25%) та середній (43.75%) рівні компетентності з питань організації та здійснення співпраці з батьками. Достатнього рівня не показав жоден із учасників дослідження, що свідчить про значний резерв в даному аспекті діяльності.

Для усунення недоліків важлива організаційна та методична обізнаність олігофренопедагога. Так, в роботі з родинами, які мають дітей з психофізичними порушеннями розвитку, в школі доцільно застосовувати такі форми продуктивної взаємодії як сімейне психологічне консультування; формування батьківських груп для проведення просвітницьких семінарів із залученням різних фахівців; індивідуальних і групових бесід з батьками, консультацій; обмін батьківським досвідом щодо сімейного виховання дітей, залучення батьків до процесу занять з дитиною, членів родин - до організації свят, спектаклів за участю їхніх дітей, організація літніх таборів праці та відпочинку, інших форм активного відпочинку дітей.

Важливими чинниками ефективної взаємодії вчителів із сім'єю учня ученими вважаються такі: 1. Запрошення батьків до співпраці. 2. Дотримання позиції рівноправності. 3. Визнання важливості батьків у співпраці. 4. Вияв любові, захопленості їхньою дитиною. 5. Пошук нових форм співпраці.

Успіх формування особистості школяра можливий за умови дотримання єдності корекційно-виховних, реабілітаційних, розвиваючих та інших систем впливу на учня як з боку батьків, так і з боку вчителів-дефектологів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Айшервуд М.М. Полноценная жизнь инвалида: Перевод с английского. М.: Педагогика, 1991. 88 с.
2. Аксенова Л.И. Правовые основы специального образования и социальной защиты детей с отклонениями в развитии. Дефектология. 1997. №1. С. 3 -10.
3. Алексієнко Т. Інтегровані умови сучасного сімейного виховання і коефіцієнт їхньої корисної дії // Педагогіка і психологія. 2002. №1. С. 53.
4. Алексієнко Т. Не ображаймо дітей. Як навчитися розуміти поведінку дитини/ Сім'я. 1997. № 1. С. 4 – 6.
5. Алексієнко Т. У чому сутність гуманних взаємин батьків і дітей // Рідна школа. 2001. № 3. С. 33 – 36
6. Алексієнко Т. Ціннісні орієнтації сімейного виховання: Концепція реалізації. Рідна школа. 1997. № 10. С. 69 – 72
7. Бабич В. Батькам – педагогічні знання // Директор школи. 2003. № 1. С. 7 – 9
8. Боришевський М. Сімейне виховання як гарант морального становлення особистості // Початкова школа. – 1995. - № 4. – С. 4 - 9
9. Браун Дж., Кристенсен Д. Теория и практика семейной психотерапии. СПб.: Питер, 2001. 241с.
10. Боровая Л.П. Социально-психологическая помощь семьям, имеющих тяжело больных детей. Социально-педагогическая работа. 1998. №6. С. 59-63.
11. Ватерс Л., Ланзинд М., Шонглер Э. Поддержка аутичных и отстающих в развитии детей: Сборник упражнений для специалистов и родителей. Мн.: Издательство БелАПДИ, 1997. 18 с.
12. Витакер К., Бамбери В. Танцы с семьей. М, 1997. 67с.
13. Игровая семейная психотерапия. Под ред. Шефера Ч., Лоис К., Спб., 2001. 291с.

14. Исаев Д.Н. Психология больного ребенка: Лекции. С-Пб.: Издательство ППМИ, 1993. 76 с.
15. Маллер А.Р. Ребенок с ограниченными возможностями: Книга для родителей. М.: Педагогика Пресс, 1996. 80 с.
16. Мастюкова Е.М., Московкина А.Г. Они ждут нашей помощи. М.: Педагогика, 1991. 160 с.
17. Медицинская, социальная, профессиональная реабилитация больных и инвалидов: Материалы международной научно-практической конференции 29 – 31 октября 1996 г. Под редакцией Э.И. Збровского Мн.: Товарищество «Хата», 1998. 352 с.
18. Немов Р.С., «Психология», Москва, 2 т. 1989. 342с.
19. Общество и инвалид – несостоявшийся диалог? Дебаты в малых группах. Программа «Выход» Центра реабилитации молодых инвалидов. Организация “Next Stop – New Life”, 1998.74с.
20. Основы социальной работы: Учебник. Под редакцией П.Д. Павленок. М.: ИНФРА М, 1998. 368 с.
21. Питерси М., Трилор Р. Программа ранней помощи детям с отклонениями в развитии «Маленькие ступеньки». Мн.: Издательство БелАПДИ, 1999. 150 с.
22. Рейда К. Готовність учнів допоміжної школи до самостійної праці. // Дефектологія. 2002. №2. С. 32-35
23. Репринцева Г.И. Игротерапия как метод психологической реабилитации детей с ограниченными возможностями. Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. 1997. №1. С. 52-61.
24. Рубинштейн С.Я. Психология умственно отсталого школьника. М.: Просвещение, 1986. 423 с.
25. Рыбаков Т.Е. Атлас для экспериментально-психологического исследования личности. М., 1910. 147с.

26. Свіріденко М.О. Методики вивчення розумового розвитку дітей. – К.: Просвіта, 1994. 185 с.
27. Синьов В.М. Корекція інтелектуальних вад в учнів допоміжної школи. Дис. на здобуття вченого ступеня доктора пед. наук. М.,1988. 359 с.
28. Смирнова Е.Р. Толерантность как принцип отношения к детям с ограниченными возможностями. Вестник психосоциальной и коррекционно-реабилитационной работы. 1997. №2. С. 51-56.
29. Спеціальна психологія. Частина II /за ред. М. П. Матвєєвої, С. П. Мєронової. Кам'янець - Подільський державний педагогічний університет, інформаційно - видавничий відділ, 2001. 140с.
30. Специальная педагогика: Учебное пособие. Под ред. Н.М.Назаровой. М.: Академия. 2000 С. 400
31. Стадненко Н.М., Матвєєва М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології. - Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ / 2002 – С.200
32. Умственно отсталый ребёнок. Очерки изучения особенностей высшей нервной деятельности детей - олигофренов. Под ред. А. Р. Лурия. М., 1960 203 с.
33. Шевченко С. Г. Коррекционно – развивающее обучение. Организационно - педагогические аспекты. М., 2001.136 с.
34. Сухомлинский В.А. Нравственный идеал молодого поколения. – М.:Педагогика, 1963.-293 с.
35. Сухомлинский В.А. О воспитании.-М.:Политиздат, 1975.-272 с.
36. Сухомлинський В.О. Праця і моральне виховання.-К.: Рад.шк.,1962.-260 с.
37. Сухомлинский В.А. Сердце отдаю детям.-К.:Рад.школа, 1981.-381с.
38. Терлецькі Л.Г. Шкільна психодіагностика. К.: Редакції загальнопедагогічних газет. 2003. 120 с.

39. Фурунтаева Г.А. Психология детства. М.: Высшая школа, 1995. 314с.
40. Химич Н. Родинне виховання в сучасних умовах. Рідна школа. 1999. № 10. С. 18 - 20.
41. Худик В.А. Детская психология. К.: Здоров'я, 1997. 96 с.
42. Ушакова И.П. Коррекционная работа в процессе обучения и воспитания: Сб. науч. Трудов. Ред. колл. Г.И. Данилкина, Н.П.Долгобородова, И.П.Ушакова. Л.: ЛГПИ, 1974. С. 132-143
43. Ушинский К.Д. Избр.пед.соч. М.:Учпедиз,1945.451 с.
44. Шаумаров Г.Б. К оценке значения интеллектуальных тестов в диагностике и изучении развития детей с интеллектуальной недостаточностью. Дефектология. 1989. №6. С.17-26
45. Шинкарук В.И. Человек и мир человека. К.:Наук. думка, 1977. 161с.
46. Шишов С. Понятие компетенции в контексте качества образования // Стандарты и мониторинг в образовании. 1999. №2. С.20-21.
47. Щербак О. Підготовка педагогічних кадрів нової генерації - важлива умова модернізації професійної освіти. Професійно-технічна освіта. 2001. № 4. С. 33 - 34.
48. Щукина Г.И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. М., 1979. 298 с.
49. Эйдемиллер Э.Г., Юстикис В. Психология и психотерапия семьи. – СПб.: 1999. 354с.
51. Эльконин Д.В., «Избранные педагогические труды», Москва, 1989. - 456с.
52. Эм З. Б. Особенности обучения и воспитания умственно отсталых детей. Ташкент, 1985. 152 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Контрольний матеріал до вивчення теми «Особливості взаємодії вчителя-дефектолога з сім'єю» в курсі Теорія та методика виховної роботи з дітьми з порушенням розумового розвитку

Завдання для самоконтролю

1. Розкрийте сутність поняття «сім'я» та її значення у процесі виховання особистості.
2. Охарактеризуйте типи сімей і види стосунків у них.
3. Визначте особливості розвитку сучасної сім'ї.
4. Охарактеризуйте види негативного авторитету батьків його наслідки.
5. Обґрунтуйте типові помилки виховання в сім'ї.
6. Охарактеризуйте педагогічні умови ефективного виховання дітей у сім'ї.
7. Обґрунтуйте основні завдання роботи педагога з батьками учнів.
8. Охарактеризуйте форми роботи педагога з батьками учнів.
9. Обґрунтуйте поради класному керівникові під час роботи з батьками.
10. Охарактеризуйте форми проведення батьківських зборів.
11. Назвіть та охарактеризуйте етапи підготовки педагога до батьківських зборів.
12. Обґрунтуйте правила успішного проведення батьківських зборів.
13. Обґрунтуйте найбільш доцільні на Вашу думку, рекомендації для педагога під час проведення батьківських зборів, індивідуальних зустрічей з батьками.

Тестові завдання для самоконтролю

1. Психологічний клімат сім'ї створюють:
 - а) батьки;
 - б) усі її члени;
 - в) мати;
 - г) батько;

д) діти.

2. За структурою сім'ї поділяють на:

- а) забезпечені та малозабезпечені;
- б) повні та неповні;
- в) благополучні та неблагополучні;
- г) виховані та невиховані.

3. За взаємостосунками сім'ї поділяють на:

- а) з достатком та бідні;
- б) повні та неповні;
- в) благополучні та неблагополучні;
- г) виховані та невиховані.

4. Загальношкільні та класні – це форми проведення батьківських зборів за:

- а) змістом;
- б) формою;
- в) місцем;
- г) умовами;
- д) типом.

5. Установіть правильну послідовність етапів підготовки до батьківських зборів:

- а) проведення мікродослідження в співтоваристві дітей і батьків (анкетування, бесіди, тестування);
- б) визначення цілей батьківських зборів;
- в) розробка рішень зборів, його рекомендацій, пам'яток батькам;
- г) вивчення класним керівником та іншими організаторами зборів науково-методичної літератури з певної проблеми;
- д) визначення виду, форми і етапів батьківських зборів, способів і прийомів спільної роботи його учасників;
- е) підготовка наочного приладдя і оформлення місця проведення батьківських зборів батькам;

- ж) вибір, теми зборів;
 - з) запрошення батьків та інших учасників зборів.
6. Визначте, на які види за змістом поділяють батьківські збори:
- а) лекції, диспути, круглі столи, практикуми, семінари;
 - б) організаційні, підсумкові, збори за тематикою педагогічного всеобучу;
 - в) вступні, навчальні, підсумкові;
 - г) загальношкільні, класні, індивідуальні;
 - д) правильна відповідь відсутня.
7. Застосування фізичних покарань у вихованні батьками є:
- а) методом народної педагогіки;
 - б) необхідністю при вихованні сучасних дітей;
 - в) типовою помилкою виховання у сім'ї;
 - г) найдієвішим методом сімейного виховання;
 - д) правильна відповідь відсутня.
8. Оберіть неправильне твердження. До чинників ефективної взаємодії навчального закладу із сім'єю учня належить:
- а) запрошення батьків до співробітництва;
 - б) дотримання позиції рівноправності;
 - в) визнання важливості батьків у співпраці;
 - г) вияв любові, захопленості їхньою дитиною;
 - д) висунення матеріальних вимог до батьків.
9. За складом сім'ї поділяють на:
- а) забезпечені та малозабезпечені;
 - б) повні та неповні;
 - в) благополучні та неблагополучні;
 - г) однопоколінні, двопоколінні, міжпоколінні;
 - д) виховані та невиховані.
10. Круглі столи, семінари, диспути, лекції, бесіди — це форми проведення батьківських зборів за:

- а) змістом;
- б) формою;
- в) місцем; .
- г) умовами;
- д) типом.

11. Організаційні, підсумкові, комбіновані — це форми проведення батьківських зборів за:

- а) змістом;
- б) формою;
- в) місцем; .
- г) умовами;
- д) типом.

12. Індивідуальні бесіди, відвідування вдома, листування, батьківські дні відносять до:

- а) принципів роботи педагога з батьками учнів;
- б) форм роботи педагога з батьками учнів;
- в) методів роботи педагога з батьками учнів;
- г) завдань роботи педагога з батьками учнів;.
- д) правильна відповідь відсутня.

Творчі завдання

Розробіть сценарій педагогічного всеобучу для батьків за однією із запропонованих тем.

1. Прес-конференція «Ми і наші діти»;
2. Зустрічі «за круглим столом». ;
3. Конференції з обміну досвідом родинного виховання.
4. Перегляд і обговорення кінофільмів на педагогічні теми.
5. Читацька конференція з обговорення педагогічної літератури, періодичної преси з питань родинного виховання.
6. Вечір запитань та відповідей.
7. Вечір «На сімейний вогник».

8. Вечір сімейних традицій.
9. Вечір «Портрет сім'ї».
10. Виставка «Світ захоплення нашої сім'ї».
11. Виставка прикладної декоративної творчості нашої сім'ї.
12. Випуск тематичної газети «Дозвілля родини».
13. Випуск тематичної газети «Говорять професії батьків».
14. Конкурс «Нумо, тати!» («Нумо, мами!»).
15. Конкурс «Що? Де? Коли?».
16. Конкурс «Тато, мама і я — бережлива сім'я».
17. Дерево родоводу (зустрічі поколінь, роздуми над проблемами виховання, звернення до джерел народної педагогіки).
18. У сімейному колі (анкетування батьків, індивідуальна допомога родинам через консультації, практичний показ, зустрічі з лікарями, психологами, юристами).
19. Родинний міст (зустрічі з батьками та обговорення проблем виховання дітей).
20. Народна світлиця (звернення до народних традицій, формування особистості школяра через природу, спілкування батьків з вихованцями, спільну діяльність батьків, дітей і педагогів).
21. День добрих справ (спільна трудова діяльність педагогів, батьків і учнів).
22. Вечір великої родини (організація спільного відпочинку педагогів, батьків і учнів).
23. Дискусійний клуб — клуб послідовників досвіду сім'ї Нікітіних.

Додаток Б
Анкета
вивчення ефективності співпраці вчителя-дефектолога з
батьками учнів

1. Скільки батьків класу активно співпрацюють з адміністрацією школи чи приймають активну участь в громадській діяльності класу?
а) більше половини від загальної кількості батьків – 2 балли; б) більше третини – 1 балл; в) менше третини - 0 баллів

2. Збільшилася чи зменшилася кількість батьків, які співпрацюють зі школою, класом у цьому навчальному році (в порівнянні з минулим)?
Чому?

а) збільшилася (загалом, більше половини від загальної кількості дітей класу) - 2 балли; б) залишилася такою ж (не менше третини від загальної кількості учнів класу) - 1 балл; в) зменшилася – 0 баллів.

3. Чи відчуваєте ви особисту відповідальність стосовно налагодження продуктивної співпраці з батьками учнів класу? а) так - 2 балли; б) не все від мене залежить – наприклад, від бажання батьків співпрацювати; в) ні – 0 баллів.

4. Які форми співпраці з батьками існують у вашому класі, школі?
а) не менше трьох (перелічити) – 2 балли; б) не менше двох (перелічити) – 1 балл; в) одна – 0 баллів.

5. Що Ви знаєте, як класний керівник, вихователь, про особистісні, сімейні проблеми кожного конкретного учня класу?

а) знає не менше трьох проблем (зазначити - які) – 2 балли; б) не менше двох (зазначити) – 1 балл; в) одну – 0 баллів.

6. Що Ви знаєте, як класний керівник, вихователь, про особистісні, сімейні потреби кожного конкретного учня класу?

а) знає не менше трьох проблем – 2 балли; б) не менше двох – 1 балл; в) одну – 0 баллів.

7. Скільки разів ви відвідали вдома кожного із ваших учнів на протязі навчального року? Яким чином була використана отримана інформація?

а) не менше одного разу, повністю опрацьована інформація, і використана в персональній роботі з батьками, з учнем; обговорена на батьківських зборах, із залученням необхідних експертів, наприклад, обіграна, змодельована психологом школи тощо – 2 балли; б) частково була опрацьована – 1 балл; в) була використана для характеристики учня – 0 баллів.

8. Скільки разів ви запрошували на батьківські збори медичного лікаря, закріпленого за школою, психолога, соціального працівника, вчителів навчальних дисциплін, яким вивчаються учні, бібліотекаря, фахівців по роботі з неповносправними, представників адміністрації школи?

а) усіх перелічених фахівців протягом року – не менше 1 разу – 2 балли; б) не менше половини зазначених фахівців – 1 балл; в) менше половини фахівців – 0 баллів.

9. До кого в школі батьки можуть звертатись у разі виникнення проблем, зокрема, з дитиною?

а) дана інформація-повідомлення знаходиться на видному, відомому місці для батьків: звернення до будь-якого фахівця згідно розкладу або за вказаним телефоном особисто, зокрема, до членів шкільної ПМПК – 2 балли; б) до класного керівника, який домовиться про час і місце зустрічі з фахівцем – 1 балл; в) батьки відчувають труднощі, але не знають, до кого відразу звернутись по допомогу – 0 баллів.

10. Яким чином налагоджений зворотній зв'язок у роботі з батьками?

а) телефонний зв'язок, «скринька» для батьків у школі, «Куточок для батьків», поштове, інтернет - листування, встановлення так званих

«батьківських днів» (раз на неділю чи раз на місяць – за домовленістю з батьками)

11. Яким чином надається інформація батькам про те, як і що дитина вивчає, якої допомоги батьків потребує їх власна дитина?

а) через щоденник взаємозв'язку учителя з батьками, через Інтернет-зв'язок – 2 балли; б) через телефонний зв'язок, через інформацію в «Куточку для батьків» – 1 балл; в) запис у щоденику учня – 0 баллів

12. Які форми заохочення батьків щодо виховання власних дітей практикують у школі?

а) помічають, заохочують систематично, як в особистій бесіді, включаючи адміністрацію школи, так і на загальношкільних зборах, в листах на місце роботи, узагальнюється класним керівником, іншими фахівцями досвід родинного виховання тощо – 2 балли; б) помічають, відзначають на батьківських зборах, але не заохочують – 1 балл; в) не помічають, не заохочують – 0 баллів.

13. Яку інформацію надає школа батькам стосовно діючих організацій, які опікуються дітьми-інвалідами (залежно від етіології порушень) у місті, області тощо?

а) надає повну інформацію – 2 балли; б) надає неповну, часткову – 1 балл; в) не володіє інформацією – 0 баллів.

14. Наскільки активно батьківський комітет залучений до суспільної діяльності школи, чи відіграє він активну участь у загальношкільних виховних заходах, підтримує контакти з іншими батьками тощо? Яким чином школа використовує досвід та знання батьків? (наприклад, досвід виховання, волонтерська діяльність, ораторська майстерність і т. ін.)

а) вивчає, аналізує досвід роботи батьків щодо виховання дітей (залежно від наявного дефекту), можливості батьків стосовно профорієнтаційної роботи серед учнів школи, участь у

загальношкільних виховних заходах, веде пропаганду досягнень серед інших батьків, здійснює різноманітний контроль в роботі школи, пропаганда, захист прав дітей спеціальної школи в місцевих органах влади тощо – 2 балли; б) частково, не повно використовує досвід батьків – 1 балл; в) не працює в даному напрямку – 0 баллів

Якщо Ви набрали:

менше 14 балів (низький рівень) – справи ваші кепські; спробуйте негайно розпочати вивчення азів роботи з батьками;

від 14 до 20 балів (середній рівень) – поняття про роботу з батьками у Вас є, але треба більше уваги і часу приділяти батькам, навчатися спілкуванню з ними;

більше 20 балів (достатній рівень) – Ви справляєтеся зі своїми обов'язками класного керівника стосовно роботи з батьками, але не тіште себе тим, що робите усе можливе: в цій галузі немає меж.

Цей тест допоможе класним керівникам оцінити себе на предмет того, чи володіють вони мистецтвом працювати з батьками, діти яких мають певні стійкі психофізичні вади розвитку.

Додаток В

Діагностика «Сімейний мікроклімат»

Діагностику неблагополуччя сім'ї можна здійснювати у формі бесіди за такою схемою:

№ п/п	Основні види діяльності і ставлень	Категорія оцінювання	Оцінювання зі знаком +, -, 0
1.	Склад сім'ї	Повна	+
		Неповна	-
2.	Освіта і загальна культура батьків	Висока (вища)	+
		Середня (середня спеціальна)	0
		Низька (середня)	-
3.	Соціальна орієнтація громадська	Позитивна	+
		Негативна	-
4.	Матеріально-побутові умови сім'ї	Задовільні	+
		Незадовільні	-
5.	Ставлення до матеріальних цінностей	Розумне	+
		Нерозумне	-
6.	Трудове виховання в сім'ї	Достатнє	+
		Недостатнє	-
7.	Заняття та інтереси батьків у вільний час	Соціально доцільні	+
		Соціально недоцільні	-
8.	Дотримання морально-правових норм	Виражене	+
		Невиражене	-
9.	Взаємостосунки батьків з дефектологом (кл.керівником)	Позитивні	+
		Негативні	-
10.	Ставлення до виховання дітей	Активне	+
		Пасивне	-
11.	Стосунки з дітьми	Дружні	+
		Байдужі	0
		Конфліктні	-
12.	Ставлення до школи, до вчителів	Позитивне	+
		Байдуже	0
		Негативне	-

Підсумкове оцінювання: знак «+» – плюс 1 бал, 0 – 0 баллів, «-» – мінус – 1 бал. 4-7 негативних показників - початкова стадія сімейного неблагополуччя; 8-10 - середня стадія сімейного неблагополуччя; 11-12 - глибока стадія сімейного неблагополуччя.

Додаток Г

Тест «Дітей виховують батьки. А батьків?»

Уважно прочитайте питання. Спробуйте відповісти на них. На кожне запитання існує 3 відповіді:

А - можу і завжди так чиню;

Б - можу, але чиню так не завжди;

В - не можу.

Тест доповнить вашу уяву про себе як про батьків, допоможе зробити певні висновки щодо проблеми виховання дітей.

Чи можете ви...

6...у будь-який момент залишити свої справи і зайнятися дитиною? А) так; Б)вагаюсь з відповіддю: іноді –так, іноді- ні; В)ні

7...порадитись із дитиною «на рівних»?

8...зізнатися дитині у помилці, яку ви допустили у ставленні до неї?

9...вибачитись перед дитиною в разі потреби?

10. ...володіти собою і зберігати спокій, навіть якщо поведінка дитини вивела вас із себе?

6. ...розповісти дитині про повчальний випадок зі свого дитинства, який показує вас у невігідному світлі?

7. ...поставити себе на місце дитини?

8. ...повірити хоча б на хвилинку, що ви прекрасна фея або принц?

9. ...завжди утримуватися від слів та виразів, які можуть ранили дитину?

10. ...пообіцяти дитині, що виконаєте її бажання за хорошу поведінку?

11. ...виділити дитині хоча б один день, коли вона може робити, що хоче, поводитися, як бажає, ні в що не втручатися?

14. ...не прореагувати, якщо ваша дитина вдарила, грубо штовхнула або незаслужено образила іншу дитину?

15. ...встояти проти дитячих прохань та сліз, якщо впевнені, що це каприз?

Всі варіанти відповідей – як у першому запитанні.

Підрахуйте бали: А - 3, Б - 2, В - 1.

Від 30 до 39 балів (достатній рівень). Це означає, що дитина - найбільша цінність у вашому житті. Ви намагаєтесь не тільки зрозуміти, але і пізнати її, ставитесь до неї з повагою, дотримуетесь найбільш прогресивних принципів виховання і постійної лінії поведінки. Іншими словами, ви дієте правильно і можете сподіватися на гарні результати.

Від 16 до 30 балів (задовільний рівень). Турбота про дитину для вас - першочергове завдання. У вас є риси вихователя, але на практиці це не завжди буває послідовними і принциповими. Іноді ви дуже суворі, іноді навпаки - дуже м'які. Крім того, ви любите компроміси, які послаблюють виховний ефект. Вам необхідно серйозно замислитися над своїм підходом до виховання дитини.

Менше 16 балів (незадовільний рівень). У вас серйозні проблеми з вихованням дитини. У вас не вистачає або знань, або бажання виховати дитину особистістю. Можливо, і першого, і другого. Радимо звернутися по допомогу до спеціалістів-педагогів, психологів, більше читати спеціальної літератури.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Костенко Наталія Сергіївна, учасниця освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;

- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;

– надавати згоду на:

- безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;

- оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;

- використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;

– самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;

– надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;

– не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;

– своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;

– не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;

– підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;

– поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;

– не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;

– відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;

– запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;

– не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;

– не підроблювати документи;

– не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;

– не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки ;

– не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;

- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

(дата)

(підпис)

Наталія Костенко
(ім'я, прізвище)

